

Christiaan Gevers

Historisch Ergoed

Oude Aanplant

De terugkeer tijdens de bezetting van een weerlegde theorie over boerderijtypes

Tijdens de Tweede Wereldoorlog probeerden de nationaal-socialisten het stamverwantschap tussen Nederlanders en Duitsers te benadrukken om zo de bezetting te legitimeren. Een van de onderwerpen waar veel aandacht aan werd besteed, was de overeenkomst in boerderijtypes aan beide zijden van de grens. Om dit verband aan te tonen werd een reeds verworpen theorie nieuw leven in geblazen.

Inleiding

‘Voorbij is de tijd van het enge, burgerlijke nationalisme der 19^e eeuw, dat slechts staten kende. Voorbij is ook de tijd der bloedeloze internationale leuzen welke slechts spraken van Mensch en Wereld, alsof allen die als mensch op deze wereld rond zouden lopen gelijk zouden zijn’.¹

Dit zijn de openingszinnen waarmee Johan Teunisz zich in een ‘Ten Geleide’ richt tot de lezers van het maandblad *Hamer*. De voorzitter van ‘De Volksche Werkgemeenschap’ schrijft in dit eerste nummer dat zijn organisatie erop uit is de overeenkomsten tussen alle Germaanse stammen en volkeren te benadrukken.

Hij gaf hiermee duidelijk aan waar de nationaal-socialisten heen wilden. Het was niet de nationale identiteit of de plaatselijke folklore die hun belangstelling had. In boeken en geschriften beklemtoonden zij zoveel mogelijk de overeenkomsten die aan beide zijden van de Nederlands-Duitse grens voorkwamen. Het al genoemde tijdschrift was daartoe opgezet naast andere met welluidende namen zoals *Westland*, *Volk en Bodem* en *Ons eigen Volk*. Bovendien verschenen er boeken die volkskundige onderwerpen in

1 Johan Theunisz, ‘Ten Geleide’, *Hamer* 1 (1940) 2.

het gewenste licht plaatsten.

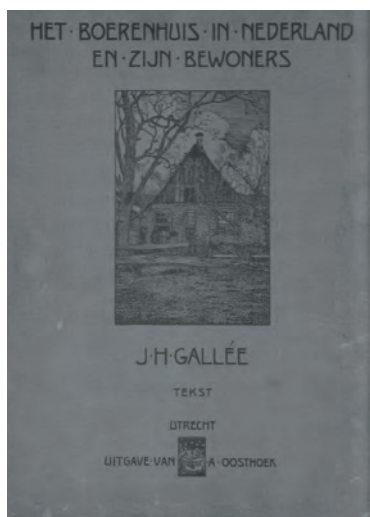
Enkele thema's leenden zich bij uitstek om de Germaanse eenheid te accentueren. Te denken valt daarbij aan de overeenkomsten in gebruiken, volksverhalen of klederdrachten. Daarnaast was er veel aandacht voor overeenkomsten in de vorm van boerderijen. Wanneer deze aan beide zijden van de grens er hetzelfde uitzagen zou dat wijzen op stamverwantschap. De hoeven kwamen immers voor in groepen waarvan de afzonderlijke gebouwen sterk op elkaar leken. Staatsgrenzen hadden daarop geen enkele zichtbare invloed. Dat zou komen doordat het uiterlijk van de boerderij werd bepaald door de stam. Friezen, Franken en Saksen hadden elk hun eigen type behouden.

Deze theorie was niet geheel nieuw. Al aan het begin van de twintigste eeuw verscheen een boek waarin een soortgelijke visie was uitgewerkt. De taalkundige J.H. Gallée had vanaf ongeveer 1875 jarenlang boerderijen gedocumenteerd. Dit leidde tot het in 1908 postuum uitgegeven *Het boerenhuis in Nederland en zijn bewoners*.² Dat was echter lang voordat de nationaal-socialisten zich beriepen op de Germaanse afkomst van de boerenbevolking om overeenkomsten aan te tonen. Sindsdien waren zijn beweringen over conservatisme in de rurale bouwkunst weerlegd. Boerderijonderzoekers beschouwden deze als achterhaald. Wanneer we vanuit onze tijd terugkijken, lijkt het dan ook vreemd dat in de bezettingstijd naar deze oude leer werd teruggegrepen.

Waar het in dit artikel om gaat, is de vreemde situatie dat een oude theorie die volledig is weerlegd, jaren later opnieuw werd verdedigd. Als zoiets plaatsvindt, dringt zich de vraag op waarom dat gebeurt. Immers, het opnieuw promoten van een visie die wetenschappelijk achterhaald is, is vergelijkbaar met een boer die in plaats van jong pootgoed oude verwelkte planten in de grond stopt. De reden voor dit merkwaardige gedrag zal worden verklaard. Wie waren de aanhangers van de gereanimeerde theorie en handelden zij wellicht tegen beter weten in? Voorts zal blijken hoe lang het tweede leven van de stammentheorie duurde.

Tenslotte rest nog een technische opmerking. De diverse boerderijonderzoekers zijn het niet met elkaar eens over de vraag hoeveel soorten boerderijen er in ons land voorkomen. Wie groepen wil vormen moet namelijk grenzen trekken. Door vooral naar enkele zuivere boerderijen te kijken ondervangen zij dit probleem. De vraag wat nu precies de onderlinge verschillen tussen de bouwvormen zijn, is voor ons niet relevant.

2 J.H. Gallée, *Het boerenhuis in Nederland en zijn bewoners* (Zwolle 1908).

Omslag van J.H. Gallée, *Het boerenhuis in Nederland en zijn bewoners* (Zwolle 1908).

Hier gaat het erom dat de oorsprong ervan gezocht werd in de tradities van de oude Germaanse stammen.

De boerderijentheorie van J.H. Gallée

De manier waarop bepaalde families van boerderijen een gebied domineerden bracht Gallée op de gedachte dat door het onderzoeken van boerderijen het verspreidingsgebied van oude stammen te achterhalen zou zijn. Deze taalkundige meende in het laatste kwart van de negentiende eeuw overeenkomsten te zien tussen het verspreidingsgebied van dialecten en het voorkomen van bepaalde boerderijtypes.³ Gallée raakte er steeds meer van overtuigd dat boeren zeer conservatief waren met betrekking tot het uiterlijk van hun bedrijfsgebouw. Vervolgens ging hij ervan uit dat met name boerenschuren waarde konden hebben voor wat hij als 'stambepaling' omschrijft. Vooral de ontdekking dat een boer die naar Grand Rapids emigreerde zijn boerderij net zo bouwde als in zijn geboorteplaats, zette zijn opvatting kracht bij.

'En wat in onzen tijd gebeurde, was ook zeker het geval in vroeger dagen, zo zijn dan ook de meeste hedendaagsche huizen de voortzetting van huizen of schuren uit veel ouderen tijd'.⁴

Volgens hem leefde onder de boerenbevolking de traditie zo sterk, dat boerderijen terugverwijzen naar een oervorm. Om te benadrukken hoe oud deze zou kunnen zijn suggereert hij zelfs dat Pytheas en Plinius in de Oudheid wellicht dezelfde soort schuren zagen.⁵ Als Gallée gelijk heeft, lijkt de conclusie juist dat wanneer in een regio een zelfde soort boerderijen voorkomt ook de bewoners tot dezelfde stam behoren. Om het nog scherper te stellen, de bewoners van de Friese boerderijtypes horen in dat geval bij elkaar. Hun afkomst verschilt dan van de boeren met een Saksische

3 Gallée, *Het boerenhuis in Nederland*, 12.

4 Ibidem, 15.

5 Ibidem, 18.

boerderij. Aan de hand van de voorkomende boerderijtypes is zo ook het verspreidingsgebied van een stam te herkennen. Dat gebied hield uiteraard niet op bij de landsgrens.

Daarnaast is er nog een aspect waardoor het werk van Gallée afwijkt van de meeste latere literatuur. Naast de boerderijbouw kregen andere onderwerpen een plaats. Het was de opzet om een verband te leggen met klederdrachten, dialecten, sieraden, rundveerassen en antropologie. Het boerderijonderzoek is bij hem slechts een van de methoden die hij toepaste om de verspreiding van stammen binnen Nederland in kaart te brengen.

In de periode waarin Gallée zijn onderzoek deed, stonden stamverbanden volop in de belangstelling. De Boerenoorlogen die de periode 1880-1902 bestreken waren nog maar net beslecht. In de bewuste periode voelde het Nederlandse volk zich sterk verbonden met de Boeren. Zij waren immers ook van Nederlandse stam en het Afrikaans dat zij spraken leek sterk op de nationale voertaal. De strijd van de Boeren had veel emotie losgemaakt in het moederland. Gallée legde in zijn onderzoek een verband tussen enerzijds volksstammen en anderzijds boerderijen en taal. Dat paste goed bij de sentimenten van zijn tijd.

Nieuwe inzichten

De theorie van Gallée ging uit van slechts één type boerderij per stam. Verschillen in het soort bedrijf dat de boer uitoefende veranderden volgens hem in principe niets aan de schuur.⁶ Dat was onjuist, zo wist de Friese boerenzoon en landbouwonderwijzer Klaas Uilkema in 1916 aan te tonen. Hij ontdekte dat in Friesland van oudsher twee typen naast elkaar voorkwamen, de bouwboerderij en de veeboerderij.⁷ Daarmee bewees hij dat de stammentheorie in elk geval niet alléén het type boerderij kon verklaren. Het uitgeoefende bedrijf was op z'n minst medebepalend. Een ander verschil tussen hem en Gallée, was dat Gallée uitging van statische aspecten en Uilkema van ontwikkelingen. Hij sprak in dit verband zelfs van een 'boerderijevolutie'.⁸ Uilkema maakte naam als boerderijonderzoeker en begon aan een groter onderzoek op dit gebied.⁹ Na twaalf jaar leidde

6 Gallée, *Het boerenhuis in Nederland*, 20.

7 K. Uilkema, *Het Friesche boerenhuis. Onderzoek naar het ontstaan van het tegenwoordige boerenhuis in Friesland* (Leeuwarden 1916) 74.

8 E.L. van Olst, *Uilkema, een historisch boerderijonderzoek* (Arnhem 1991) 165.

9 Johan Frieswijk, 'Klaas Uilkema: lânbou-ûnderwizer, ûndersiker en fotograaf fan it greidebedriuw' in: Klaas Uilkema, *Bylden fan it greidebedriuw in Fryslân om 1918 hinne* (Leeuwarden 1995) 9-30, aldaar 17.

een ruzie die voortkwam uit de botsende karakters van Uilkema en zijn opdrachtgevers ertoe dat hij zijn werk staakte.¹⁰ Uit angst dat anderen met de resultaten aan de haal zouden gaan publiceerde hij slechts een klein gedeelte op stencils.¹¹ De rest bewaarde hij in verzegelde kisten waar het tot lang na zijn dood in bleef.¹² Ook een bezoek van de Friese folklorist en schrijver S.J. van der Molen bleek tevergeefs. Uilkema liet hem niet eens binnen.¹³

Uilkema weerlegde dus op een belangrijk punt de theorie van Gallée. Toch hechtte hij nog altijd waarde aan stamverbanden als verklaring voor boerderijvormen. Hij nam, ten onrechte, aan dat oorspronkelijk hetzelfde type door het hele land voorkwam, maar na verloop van tijd was verdrongen.¹⁴ De daarop volgende generatie was Germaans en van elders afkomstig. De moderne visie, die slechts van functionaliteit uitgaat, onderschreef hij dus niet zonder meer. Wel had hij oog voor veranderingen die optraden bij ander gebruik.¹⁵ Het belang dat hij toekende aan de functie voor het uiterlijk van het gebouw was het voornaamste verschil met zijn voorganger.

De opgravingen die A.E. van Giffen rond 1930 te Ezinge deed, leken het definitieve einde voor de stammentheorie te betekenen. Bij het afgraven van een dorpsterp vond deze archeoloog restanten van boerenwoningen die bijzonder goed bewaard waren gebleven onder een luchtdichte laag.¹⁶ De aangetroffen boerderijen kwamen niet overeen met contemporaine types.¹⁷ Er bleek derhalve geen direct verband te bestaan en de visie van Gallée was hiermee achterhaald. Voor Uilkema gold dat in iets mindere mate aangezien hij al een belangrijke rol toekende aan de functionaliteit.

In de jaren na de onderzoeken van Uilkema en Van Giffen liepen de

10 R.C. Hekker, 'De ontwikkeling van de boerderijvormen in Nederland' in: S.J. Fockema Andreae, E.H. ter Kuile en R.C. Hekker ed., *Duizend jaar bouwen in Nederland* (Amsterdam 1957) 195-335, aldaar 199.

11 K. Uilkema, *Het ontstaan der huistypen in Nederland* (z.p. 1933).

12 Richolt U.J. Uilkema, 'Wurd foarôf' in: Klaas Uilkema, *Bylden fan it greidebedriuw in Fryslân om 1918 hinne* (Leeuwarden 1995) 7-8, aldaar 7.

13 Johan Frieswijk, 'Klaas Uilkema', 18.

14 Hekker, 'De ontwikkeling van de boerderijvormen', 199.

15 Van Olst, *Uilkema, een historisch boerderijonderzoek*, 632 en 648-649.

16 Jan Delvigne en Peter Hendriks, *Herinneringen aan het graven in de terp van Ezinge* (Ezinge 1984) 9.

17 A.E. van Giffen, *Ein Beitrag zur Germanenfrage im mittel und westeuropäischen Grenzgebiete* (Bremen z.j. (± 1935)) 10.

internationale spanningen op. Het buitenlandse nieuws werd dreigender. De opkomende expansieve ideologieën deed veel mensen vluchten naar hun nationale achtergrond. Onder druk van communisme, fascisme en nationaal-socialisme was er veel aandacht voor de eigen identiteit. Op hun beurt maakten ook deze ideologieën gebruik van nationale en regionale kenmerken.

Terug naar de stam

Al voor mei 1940 waren Duitse infiltranten doorgedrongen in de Nederlandse volkskunde. Dit gebeurde om Duitse culturele invloed in de geest van de SS te vestigen in Nederland.¹⁸ 'Foute' wetenschappers vonden in diverse disciplines 'bewijzen' voor de verbondenheid van de beide Germaanse volkeren. Dit zou erop wijzen dat de staatsgrens onnatuurlijk was en dus moest verdwijnen. Met de Germaansheid van een regio steeg, in de redentie van de nationaal-socialisten, ook de legitimiteit van de bezetting ervan. Als de Nederlanders zich bewuster zouden worden van hun Germaansheid, waren zij ook makkelijker voor de ideologie van de bezetter te winnen.

Om de eenheid van de Germaanse stam te promoten was de oude theorie van Gallée erg geschikt. Veel geschikter dan haar opvolgers. Vanuit dat licht gezien is het dan ook niet verwonderlijk dat de oude boerderijentheorie nieuw leven werd ingeblazen. Let wel, ten opzichte van de tijd van Gallée was de situatie niet hetzelfde. Nu stond immers de gewenste uitkomst, de eenheid van stam, al vast. Vervolgens werd daar een bruikbare theorie bijgezoekt. Dat daarbij kon worden teruggegrepen op een oude theorie was een welkome bijkomstigheid.

Een belangrijk podium om een Groot-Germaans geluid te kunnen laten horen was het tijdschrift *Hamer*. In de oorlogsjaren publiceerde het zeker tien artikelen over de oorsprong van boerderijen. Een belangrijk deel werd geschreven door auteurs die zich al aan het einde van de jaren dertig met het onderwerp bezighielden, zoals Clemens V. Trefois en vooral S.J. van der Molen. Alhoewel er steeds sprake is van een andere invalshoek, is de Germaanse eenheidsgedachte voortdurend aanwezig. Deze staat geen moment ter discussie, het is eenvoudig een uitgangspunt. Toch treedt ze bijna nooit op de voorgrond. Dit heeft als voordeel dat het

18 N.C.K.A. in 't Veld, *De SS in Nederland, Documenten uit SS-archieven 1935-1945*. Deel I *Inleiding/documenten 1935-1942* (Den Haag 1976) 213.

blad zijn denkbeelden onmerkbaar aan zijn lezers kon opdringen. Een populair wetenschappelijk blad waarin op een aantrekkelijke manier over ogenschijnlijk heel verschillende onderwerpen wordt geschreven, kan op deze manier effectief propaganda bedrijven.

In juli 1940 hield Jan de Vries, hoogleraar in de volkskunde, een toespraak waarin hij een vergelijking trok tussen het hunebed en de Saksische boerderij. Volgens hem was het niet ondenkbaar dat dit type van voor-Germaanse oorsprong zou zijn. In ieder geval twijfelde hij er niet aan dat elke Germaanse stam zijn eigen soort boerderij bewoonde.¹⁹ In zijn een jaar later verschenen boek *De Germanen* roerde hij het onderwerp opnieuw aan. De inrichting van de door Van Giffen in Ezinge opgegraven hoeven leek volgens De Vries sterk op de Saksische boerderij. Hij waarschuwde daarbij wel dat hieruit niet mocht worden afgeleid dat het Ezinger type de directe voorloper was. Toch zette De Vries zijn publiek kort hierna wel weer op dat spoor. 'Het is bovendien opmerkelijk, dat de koeien op dezelfde wijze gestald werden als dit thans nog in Friesland gebruikelijk is.'²⁰ De auteur zegt dus niet met zoveel woorden dat er een directe relatie is, maar hij legt het zijn lezers als het ware zelf in de mond. Daarmee gebruikte hij juist de opgravingen die tot de weerlegging van de stammentheorie hadden geleid om haar te reanimeren.

Ook Van der Molen deed een beroep op het onderzoek van Van Giffen om de stammentheorie te promoten. Dat is opmerkelijk, want in 1938 had hij nog een ander geluid laten horen, maar een verkeerde uitleg van het resultaat Van Giffens opgravingen was noodzakelijk aangezien de vondsten uiteraard niet weerlegd konden worden.

Van der Molen zag zich als Fries graag verenigd met zijn Oost-Friese stamverwanten. Hij liet de politiek daarom prevaleren boven de wetenschap. 'Het boerenhuis in Nederland' is hier een goed voorbeeld van. Van der Molen schreef het voor een gewijzigde druk van Jan de Vries' *Volk van Nederland*. Het verving een ouder artikel van Trefois. De nieuwe tekst zal ongetwijfeld aan de verwachtingen hebben voldaan. Van der Molen verklaart het naast elkaar voorkomen van verschillende types boerderijen met 'de omstandigheid dat in Nederland de uitloopers der Friesche, Saksische en Frankische stamgebieden, welke vooral ten Oosten van onze grenzen een

19 Jan de Vries, 'Onze landelijke bouwkunst en de Volkenkunde', toespraak op de 15^e Monumentendag (Utrecht 27 juli 1940) in: S.J. van der Molen, *Het Drentsche boerenhuis en zijn ontwikkeling* (Den Haag z.j. (1941)) 43.

20 Jan de Vries, *De Germanen* (Haarlem 1941) 22-23.

veel grotere ruimte omvatten, als het ware convergeren.²¹ Daarna haastte hij zich te benadrukken dat Trefois stellig te ver gaat in zijn mening dat oeroude stamformules niet aan de verscheidenheid ten grondslag liggen.

‘Hoewel aanvankelijk bij het huisonderzoek zeer zeker te veel gewicht aan deze driestammigheid is toegekend, kan niet ontkend worden dat staminvloeden vooral bij oudere huisvormen toch zeker een rol spelen.’²²

Van der Molen gaf toe dat er ook verschillen waren tussen afzonderlijke Nederlandse streken. Dat was volgens hem te danken aan ‘de betrekkelijke geïsoleerdheid der Nederlandsche landschappen en de Germaansche scheppingskracht’.²³

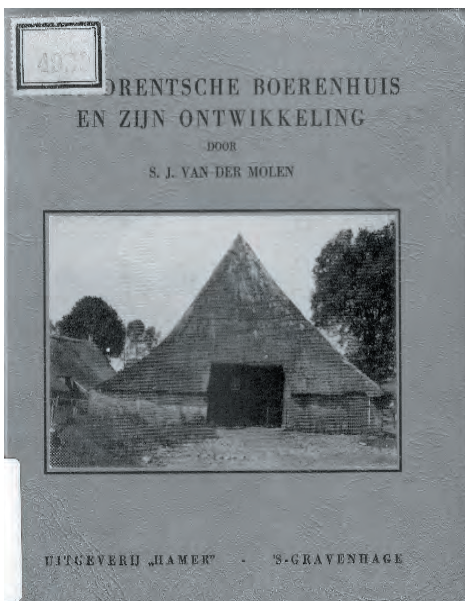
Na de oorlog ontzegde de commissie voor de perszuivering Van der Molen voor twaalf jaar het recht om journalistieke functies te bekleden. Dat weerhield hem er niet van om zich bezig te houden met boerderijonderzoek. Andere onderzoekers waren zich echter bewust van zijn houding tijdens de bezetting, waardoor hij in die kringen niet de positie verwierf die hij anders wellicht had kunnen bereiken.

Natuurlijk waren S.J. van der Molen, Clemens V. Trefois en Jan de Vries niet de enigen die in de bezettingstijd over het onderzoek naar boerderijen publiceerden. Zelfs niet indien we ons zouden beperken tot hetgeen er in *Hamer* verscheen. De teksten van andere schrijvers waren echter meestal onbeduidend of voegden weinig toe. Bovendien viel hun bijdrage in het niet naast de grote productie van Van der Molen.

21 S.J. van der Molen, ‘Het boerenhuis in Nederland’, 81.

22 Ibidem.

23 Ibidem.

Omslag van S.J. van der Molen, *Het Drentsche boerenhuis en zijn ontwikkeling* (Den Haag z.j. (1941))43.

Gedurende de Tweede Wereldoorlog stimuleerde de bezetter het onderzoek naar boerderijen, zolang dit maar tot de gewenste gevolgtrekkingen leidde. Uiteraard is dit te zien aan de publicaties, waarvan vele verschenen in nieuw opgerichte nazi-gezinde tijdschriften. De meeste boeken en artikelen hadden de Germaanse eenheid niet als expliciet onderwerp, op de achtergrond was zij toch aanwezig. Het kwam voor dat auteurs van mening verschilden over kleinigheden. De boodschap dat Friezen, Franken en Saksen tot het Germaanse volk behoorden stond echter nooit ter discussie. Ofschoon er juist in de bezettingsjaren veel publicaties verschenen, kunnen we vaststellen dat de wetenschappelijke betekenis hiervan vaak gering was.

De definitieve verwerping

In 1945 kwam er een aanval op het begrip stammen door een publicatie van B.H. Slicher van Bath. Hij concludeerde, in zijn al in 1944 gedrukte proefschrift, 'dat de Saksen geen wezenlijk bestanddeel van de Oost-Nederlandsche bevolking uitgemaakt hebben en dat er geen reden bestaat om de huidige bevolking Saksisch te noemen'.²⁴ In een volgend werk verduidelijkt hij zijn bedoeling. 'De verdeling van het Nederlandse volk in de bekende drie stammen – Friezen, Franken en Saksen – is een hypothese waarvan de onhoudbaarheid vrij zeker is'.²⁵ De zogenaamde stameigenaardigheden verklaarde hij als een gevolg van de omgeving, dus van het natuurlijke en het culturele milieu.²⁶ De diverse Germaanse stammen waren als zodanig helemaal niet herkenbaar. Het was uitgesloten dat deze stammen wel te identificeren zouden zijn aan de hand van het voorkomen van oude boerderijen.

In 1956 organiseerde Heemschut een studiedag met discussies over de toekomst van het boerderijonderzoek. R.C. Hekker kwam daar naar voren als de belangrijkste Nederlandse onderzoeker.²⁷ Met het artikel dat hij in het

24 B.H. Slicher van Bath, *Mensch en land in de Middeleeuwen. Bijdrage tot een geschiedenis der nederzettingen in Oostelijk Nederland II Mensch en omgeving* (Assen 1944) 149-150.

25 B.H. Slicher van Bath, *Herschreven historie. Schetsen en studiën of het gebied der Middeleeuwse geschiedenis* (Leiden 1949) 88.

26 Ibidem, 90.

27 Renate van de Weijer, 'Boerderijonderzoek. Van folkloristisch kaartenhuis tot wetenschappelijke discipline' in: J. Bieleman e.a. ed., *Historisch boerderijonderzoek 2000. De boerderij als inspiratiebron* (Arnhem 2000) 9-31, aldaar 22.

daaropvolgende jaar publiceerde wist hij ook internationaal zijn naam te vestigen. Hierin toonde hij aan dat een efficiënte bedrijfsvoering de belangrijkste verklaring is voor het uiterlijk van een boerderij.²⁸ Nadat Slicher van Bath het stamdenken had getorpedeerd, deed Hekker dat met de vooronderstelling dat de traditie bepalend was voor het uiterlijk. De gereanimeerde stammentheorie kwam deze dubbele klap niet meer te boven. Sindsdien heeft zij geen serieuze aanhangers meer gehad. De theorie die uitging van een band tussen boerderijtypes en Germaanse stammen had voor een tweede maal het veld moeten ruimen. Deze keer hoogstwaarschijnlijk definitief. Met de opmars van de denkwijze van de *Annales*-school kwam vervolgens meer nadruk op regionale ontwikkelingen te liggen.

Vandaag de dag leggen de meeste auteurs sterk de nadruk op regionale verschillen. Veel van de literatuur richt zich op de boerderijen in een bepaalde provincie of streek zoals Groningen of het Oldambt. Het past bovendien in het beeld van de laatste jaren dat er veel aandacht is voor de eigen regio. Oude boerderijen bepalen vaak het uiterlijk van deze regio's, hoewel ze soms al lang niet meer door landbouw en veeteeltbedrijven worden gebruikt.

Conclusie

Het onderzoek naar boerderijen was aan het begin van de twintigste eeuw een nog vrijwel braakliggend terrein. Pas met het postuum verschijnen

²⁸ Hekker, 'De ontwikkeling van de boerderijvormen in Nederland', 201.

Omslag van B.H. Slicher van Bath, *Mensch en land in de Middeleeuwen. Bijdrage tot een geschiedenis der nederzettingen in Oostelijk Nederland II Mensch en omgeving* (Assen 1944).

werk van Gallée, *Het boerenhuis in Nederland en zijn bewoners*, begonnen onderzoekers zich serieus met het onderwerp bezig te houden. Gallée was een taalkundige die overeenkomsten dacht te zien tussen het voorkomen van gelijke types boerderijen en oude Germaanse stamverbanden. Latere auteurs wisten dit te weerleggen en aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog was de theorie wetenschappelijk onhoudbaar geworden. In de jaren 1940-1945 kreeg zij echter weer verschillende pleitbezorgers. Er is geprobeerd te achterhalen hoe dit kwam.

De wijze waarop onderzoekers naar boerderijen kijken wordt mede bepaald door de tijd waarin zij leven. Het lijkt vanzelfsprekend, maar dit is toch een van de eerste conclusies die getrokken mag worden.

Het gold voor Gallée die zijn boerderijentheorie formuleerde in een periode dat vanwege de Boerenoorlog de stamverwantschap veel aandacht kreeg. Het gold ook voor de periode waarin zijn theorie nog eenmaal terugkeerde, en evenzo voor de tijd erna. Toen Slicher van Bath zijn visie op de aanwezigheid van Germaanse stammen presenteerde, waren de twintigste eeuwse 'Germanen' juist verdreven. Dat wil niet zeggen dat deze wetenschapper een politiek doel had. Integendeel, juist doordat de stammentheorie louter om politieke redenen nieuw leven was ingeblazen, wist deze na de Tweede Wereldoorlog geen stand te houden.

De enige reden voor het opnieuw steunen van de stammentheorie was dat hiermee de Duitse bezetting verdedigd werd. Dit gebeurde door pro-Duitse publicisten die de politiek zwaarder lieten wegen dan de wetenschap. Onder hen nam de in deze tijd zeer productieve Van der Molen een belangrijke plaats in. Het blijkt dat de auteurs die ertoe overgingen de stammentheorie nieuw leven in te blazen dit niet deden in het kader van boerderijenonderzoek. Hun publicaties gingen dan wel over boerderijen en folklore, ze bevatten een diepere, verborgen, boodschap. In dienst van de bezetter schreven zij boeken en artikelen waaruit diende te blijken dat het Nederlandse volk vrijwel niet verschildte van andere Germaanse volkeren, met name het Duitse. Hieruit zou blijken dat de bestaande staatsgrenzen slechts een kunstmatige vinding waren. Ze zouden dus gemist kunnen worden. De terugkeer van de stammentheorie kon alleen maar plaatsvinden doordat die binnen de Duitse propaganda paste.

Na de Tweede Wereldoorlog hield de stammentheorie geen stand. Nog afgezien van alle argumenten die haar al eerder onhoudbaar hadden gemaakt, waren er twee nieuwe bewijzen. Hierbij ging het allereerst om de dissertatie van Slicher van Bath. Hij stelde vast dat het begrip 'stam' veel

Gevers

losser diende te worden uitgelegd. R.C. Hekker wist vervolgens het belang van bedrijfseconomische redenen in de boerderijbouw aannemelijk te maken. De stammentheorie had andermaal afgedaan.